

ZANIMIVOSTI IZ ZAPISNIKOV OBČINE JAVORJE 1906–1918

Zgodovinski razvoj občine do 1918¹

Začetke sodobne politične občine kot najnižje enote, kjer je prišla do izraza samouprava, moramo iskati v letu 1849 in so rezultat zahtev po enakosti za vse, ki jih je postavljala meščanska revolucija leta 1848. Zgodovinske podlage za uvedbo občin pa segajo še dlje v preteklost – v predfevdalno obdobje, ko so se izoblikovale prve soseske. Soseske so bile skupnosti sosedov v nekem naselju, ki so jih povezovali bivanje v istem kraju, skupni gospodarski interesi in potreba po skupnem gospodarjenju na vaškem svetu. Njihov delokrog je narekovala usmerjenost v poljedelstvo in živinorejo. Avtonomija soseske je obsegala upravljanje gmajne, vzdrževanje poti, napajališč, studencev, urejanje pašnikov, postavljanje pastirjev in vodenje natriletnega kolobarjenja. Dokler so bili člani sosesk osebno svobodni, govorimo o svobodnih soseskah, ki so z razvojem fevdalizma vedno bolj izginjale, medtem ko je bilo podložniških vedno več. Vendar ta odvisnost od zemljiškega gospoda ni vplivala na soseskino samoupravo. Celo nasprotno. Tudi fevdalnim gospodom je bilo prav, da so podložni kmetje sami reševali zadeve, ki se njega niso neposredno tikale. In ravno v tem spoznanju je treba iskati odgovor, zakaj so se soseske lahko tako dolgo obdržale.

Postopen propad sosesk in s tem vaše avtonomije se začena šele z nastopom absolutističnih vladarjev, med katere sodita tudi Marija Terezija in Jožef II. Z reformami, ki sta jih izvajala, sta hotela povečati moč države in oslabiti vpliv deželnih stanov, zlasti plemstva. Upravna reforma je bila ena prvih. Z njo sta želela upravo čimbolj centralizirati in jo poveriti poklicnim uradnikom. Izoblikovanje uprave na najnižji stopnji je bilo tesno povezano z vojaško in davčno reformo. Za vzdrževanje številčne vojske je morala država imeti zadosti sposobnih mož in zadosti denarja, kar je neobhodno narekovalo popis prebivalstva in zemljišč. Za namene ljudskega štetja 1771 so celotno državno ozemlje razdelili na števne oddelke, pri čemer je en tak oddelek obsegal bodisi eno samo vas bodisi več zaselkov skupaj. Na teritorialni podlagi števnih oddelkov so za davčne namene nastale za vladavine Jožefa II. katastrske (davčne) občine, včasih imenovane tudi podobčine. Vodili so jih t.i. rihtarji, ki pa večinoma niso opravljali upravne funkcije. Funkcijo prvostopenjske upravne oblasti so dali občinam šele Francozi v času Ilirskih provinc (1809–1813). Po več katastrskih občin so povezali v občine ali komune (merije), ki so jim načelovali župani. Avstrijska restavracija francoskih občin ni odpravila. Le preimenovali so jih v »glavne občine«, sestavljene iz ene ali več podobčin. Na čelu prvih so bili župani, na čelu drugih podžupani. Tako za prve kot za druge pa velja, da so imeli dosti manjše pristojnosti kot njihovi francoski predhodniki.

Do nastanka nove krajevne uprave je bilo treba napraviti samo še en, vendar zelo pomemben korak. Odpraviti je bilo treba oviro, ki jo je predstavljala patrimonialna oblast zemljiških gospodov. Zemljiška odveza kot glavna pridobitev marčne revolucije 1848 je to vprašanje dokončno rešila.

Z letom 1849 se začenja novo poglavje v zgodovini občine. Idejni oče občinske reforme je bil tedanji notranji minister F. S. Stadion. K preoblikovanju uprave ga je vodilo načelo, da je le svobodna občina lahko temelj svobodne države. Na podlagi oktroirane ustave je bil 17. marca 1849 izdan začasni občinski zakon. Občinam z voljenim vodstvom je prinesel samoupravo, ki je obsegala upravljanje z občinskim premoženjem, varovanje oseb in lastnine, skrb za občinske ceste in poti, živilski nadzor, zdravstveno policijo itd. Poleg lastnega delokroga je bil na občino prenesen tudi del državnih funkcij. To je bil t. i. preneseni delokrog občine, ki je vključeval izrekanje kazni v raznih nepravdnih zadevah (npr. prestopki stavbnega in poselskega zakona, točenje alkoholnih pijač zunaj dogovorjenega časa...), občinska opravila glede vojaštva (evidenca naborov, oprostitev vojaške službe, klic na vojaške vaje oziroma k orožju...), pobiranje davkov (zemljarina, dohodnina...) in še vrsto drugih opravil kot npr. razglašanje zakonov, izvajanje ljudskega štetja ipd.

Kot podlaga za oblikovanje tedanjih občin je služila upravna in sodna razdelitev Kranjske. Prva leta po revoluciji sta bili uprava in sodstvo povsem ločeni. Temeljna teritorialna enota je bila katastrska (davčna) občina, sestavljena iz enega ali več naselij. Nadrejeni organ občine so bila okrajna glavarstva. Teh je bilo na Kranjskem enajst. Za področje sodstva so bili ustanovljeni sodni okraji, ki so bili po velikosti podobni današnjim občinam. Vsako okrajno glavarstvo je ponavadi pokrivalo teritorij več sodnih okrajev. Vasi v Škofji Loki in okolici, Selški in Poljanski dolini so spadale pod sodni okraj (Škofja) Loka in okrajno glavarstvo Kranj.

Uvajanje novih občin na Kranjskem je že na samem začetku trčilo ob oviro, ki jo je predstavljalo tedanje uradništvo. To je na ves glas poudarjalo, da je ljudstvo nesposobno samo upravljati občine. Šele ko je grof Stadion ovrgel njihove trditve kot starokopitne in odraz nerazumevanja časa, so stekle priprave na njihovo konstituiranje. Prvi občinski zastop na Kranjskem so izvolili v Lešah 24. junija 1850.

Občinska reforma je bila ena prvih iz obdobja neoabsolutizma, znanega tudi pod imenom Bachov absolutizem (1849–1859). Ta je sprva napravil nekaj pomembnih potez, z leti pa je postajal vse bolj zatiralski in osovražen. Propagiral je centralizem in nemški jezik, zatiral pa politične svoboščine. Liberalne in narodnostne pravice je bodisi odpravil ali pa močno omejil. Občinska uprava je sicer živela dalje, bila pa je močno zožena in postavljena pod strog nadzor države. Vlada si je lastila pravico potrjevanja županov, volitev v občinske organe pa vse do ukinitve absolutizma niso izvajali, temveč so samo podaljševali mandat starim občinskim odborom. Sodstvo in uprava sta bila z ukinitvijo okrajnih glavarstev in sodnih okrajev (1854) ponovno združena v rokah novonastalih mešanih okrajnih uradov. Kranjska je imela po novem 30 takšnih uradov, v katere je bila vključena 501 občina.

Odprava absolutizma je prinesla spet nove spremembe. Okrajna glavarstva so bila znova uvedena, sodstvo ločeno od uprave, avtonomija pa obnovljena v obsegu, ki ga je imela leta 1849. Na podlagi novega okvirnega zakona iz leta 1862 so posamezne dežele v naslednjih letih dobile nove

občinske rede in nove občinske volilne rede. Kranjska ga je med slovenskimi deželami dobila zadnja – leta 1866 in je veljal vse do propada monarhije.

Število občin, ki so se na novo konstituirale, je padlo na 348. Vsaka občina je imela svoj občinski zastop, sestavljen iz občinskega odbora in občinskega predstojništva. Število članov v občinskem odboru je bilo od občine do občine različno (od 8 do 30 članov) in odvisno od števila volilcev. Voljeni so bili za dobo treh let. Občinski odbor je iz svoje srede volil občinsko predstojništvo. Ta organ je poleg župana sestavljalo še manjše število svetnikov. Bil je hkrati upravljajoči in izvršilni organ občine.

Podrejenost občine višjim inštancom je bila odvisna od njenih nalog. V primerih, ko so te sodile v lastni delokrog občine, in takšnih je bilo največ, je bila občina podrejena deželnemu zboru in deželnemu odboru, pri nalogah prenesenega delokroga pa deželni vladi. Slednja je edina občinski zastop razpustiti.

Nastanek občine Javorje

Kdaj je nastala občina Javorje, je težko povsem z gotovostjo reči. Verjetno med leti 1866 in 1869. Pri prvi upravni in sodni razdelitvi vojvodine Kranjske leta 1850 se omenjajo le katastrske (davčne) občine Dolenčice, Podobeno, Podvrh in Zgornja Ravan, ki so spadale pod sodni okraj Loka in okrajno glavarstvo Kranj. V katastrsko (davčno) občino Dolenčice so štela naselja: Javorje, Dolenčice in Murave, v k. o. Podobeno: Delnice, Gabrška Gora, Lom in Zakobiljek, Lovsko Brdo, Podobeno in Volča, v k. o. Podvrh: Krivo in Jarče Brdo, Mlaka, Podvrh, Zapreval in Četena Ravan, v k. o. Zgornja Ravan pa Gorenja in Dolenja Žetina, Dolenja Ravan, Jazbine, Jelovica, Malenski Vrh in Zgornja Ravan.²

Štiri leta kasneje občino Javorje zaman iščemo v pregledu politične in sodne razdelitve vojvodine Kranjske. Kam je v upravnem oziru v tem času spadalo ozemlje zgoraj naštetih katastrskih (davčnih) občin, vir ne pove. Omenja pa že vse druge občine, ki so po letu 1869 mejile na občino Javorje.³ Ta podatek da slutiti, da je treba po vsej verjetnosti iskati k. o. Dolenčice, Podobeno, Podvrh in Zgornja Ravan v mejah tedanjih občin v osrednjem delu Poljanske doline, najverjetneje poljanske.

Po vsej verjetnosti je nastanek javorške občine povezan z novim konstituiranjem občin po letu 1866. Prvič se v popisih občin omenja leta 1869.⁴ Spadala je v sodni okraj Škofja Loka in okrajno glavarstvo Kranj. Prvotno je občina obsegala teritorij davčnih občin Dolenčice, Podobeno, Podvrh in Zgornja Ravan. Leta 1910 se je ozemeljsko precej zmanjšala, ker se je iz njenih meja izločila davčna občina Podobeno in se priključila k občini Poljane.

Občina Javorje je spadala med hribovite občine, saj je obsegala pretežno hribovit svet na prisojnih legah mogočnih vršacev Blegoša, Koprivnika, Mladega in Starega vrha, ki delijo Selško dolino od Poljanske. V ravninskem svetu je obsegala le vasi Volčo, Podobeno in Delnice na nadmorski višini od 408 do 464 m. Vsa druga naselja so se izoblikovala na terasah pod okoliškimi hribi v pasu od 700–940 m nad morjem. Ponekod je bila prav lega tista, ki je dala krajem tudi ime, kot npr. Podvrhu (pod Starim vrhom) ali pa Gorenji in Dolenji Ravni (ker ležita na položni terasi pod Malenskim vrhom). Občina Javorje je na J mejila na poljansko, na JZ na traško (Gorenja vas), na Z na

Ozemlje občine Javorje do leta 1910

oseliško, na SZ na soriško, na S in SV na selško in na V na zminško⁵ občino. Ob popisu leta 1900⁶ je obsegala 3548 ha zemljišč, po odcepitvi davčne občine Podobeno pa le še 2565. V 23 krajih, ki so sodili v njen okvir, je živelo 1615 ljudi (800 moških in 815 žensk). Vsi so bili katoličani in vsi so kot pogovorni jezik navedli slovenščino. Kljub precejšnjemu odseljevanju, se je število prebivalcev v primerjavi z letom 1880 povečalo za 18 oseb.⁷ Občina je leta 1900 štela 283 hiš, kar je kar za 21 manj kot leta 1880.⁸ Največje vasi so bile: Javorje z 31, Delnice s 27 in Volča s 23 hišami. Občina je imela od leta 1877 enorazredno ljudsko šolo v Javorjah, od 1905 pa še enorazrednico v Malenskem Vrh. Otroci iz dolinskih predelov občine so obiskovali ljudsko šolo v Poljanah. V zdravstvenih zadevah so sodili pod zdravstveno občino Škofja Loka. Samostojno župnijo so Javorci dobili leta 1875. Poleg župne cerkve sv. Tilna, znane po delih Janeza in Štefana Šubica ter Layerjevem križevem potu, so imeli še podružnice na Četeni Ravni, Gabrški Gori, Jarčjem Brdu, Malenskem Vrh in Volči.⁹

Prebivalstvo se je ukvarjalo z živinorejo, poljedelstvom in gozdarstvom. Pridelke so porabili za lastne potrebe, presežke pa prodajali v Škofjo Loko in Kranj, delno tudi drugam. Leta 1900 je bilo v občini 24 konj, 1413 glav goveje živine, 581 ovac in 296 svinj.

Iz javorske občine je izšlo kar nekaj znanih Slovencev. Posebej gre omeniti Antona Ažbeta (1862–1902) in dr. Gregorja Kreka (1840–1905).¹⁰ Ažbe izhaja iz Dolenčic. Še kot malega dečka ga je njegov varuh poslal v Celovec, da se izuči trgoveškega poklica. Pa tam ni prav dolgo ostal in tudi

s trgovanjem ni bilo nič. Zbežal je v Ljubljano in se ponudil slikarju Wolfu za »vajenca«. Slikarsko pot je nadaljeval na Dunaju in na akademiji v Münchnu, kjer je leta 1891 odprl zasebno slikarsko šolo. Dr. Gregorja Kreka pa poznamo kot odličnega slavista in univerzitetnega profesorja v Gradcu, ki je svojo življenjsko pot začel v Četeni Ravni.

Delovanje občinskega odbora Javorje

Občinska zakonodaja iz leta 1866 je občinskim odborom nalagala gospodarjenje z občinsko imovino, potrjevanje letnega računa, sklicovanje opravljanja »občinske tlake«, skrb za red v občini, skrb za ubožce, razglašanje zakonov in kazni za tiste, ki se jih niso držali, podeljevanje občanstva in domovinstva, imenovanje poravnalnih svetov, razporejanje občinskih poslov, določanje plače županom, občinskim svétnikom in občinskim služabnikom.¹¹

Odborovi sklepi so postali veljavni, ko so jih javno razglasili. Navadno so jih tri nedelje zapored prebrali bodisi pred cerkvijo bodisi sredi vasi in obesili na razglasno desko. Prizadeti so imeli nato štirinajst dni časa za pritožbo pri županu.

V primerih, ko je šlo za spremembo občinske imovine, pri najemih večjih posojil itd. je moral občinski odbor dobiti dovoljenje deželnega odbora. Tudi o teritorialnih spremembah občine niso mogle povsem samovoljno odločati. Delitev ali združitev je lahko potekala le s privoljenjem deželnega odbora in deželne vlade.

Občinski odbor Javorje je v obravnavanem obdobju sestavljalo 18 odbornikov. Navadno šestkrat letno, v času vojne pa dva do trikrat, so se sestajali na odborovih sejah in obravnavali tekočo problematiko. Seja je bila sklepčna, če se je je udeležilo vsaj dve tretjini odbornikov. Ker so poimenski podatki o prisotnosti odbornikov na sejah pomanjkljivi, za čas od 1911–1918 pa jih sploh ni, je sestavo članstva težko rekonstruirati. V letih 1906 in 1909 so ga sestavljali:

Matevž Demšar	Matevž Kržišnik	Ivan Pfajfar (župnik)
Janez Dolenc	Tomaž Kržišnik	Tomaž Pintar
Janez Gantar	Janez Peternel	Urban Pintar
Jernej Jelovčan	Jože Peternel	Janez Stanonik
Anton Kokalj	Luka Peternel	Gasper Urh
Jurij Križnar	Matija Peternel	Janez Vodnik

Občinski odbor je iz svoje sestave volil župana in tri svétnike – t. i. občinsko predstojništvo. Župansko funkcijo so med leti 1906 in 1918 opravljali Urban Pintar (1906–1909), Franc Demšar (1909–1911) in Luka Peternel (1911–1919). Za zadeve lastnega delokroga so odgovarjali občini, za zadeve iz prenesenega delokroga pa deželni vladi.

Županu v pomoč so bili trije svétniki, ki so skupaj z njim podpisovali uradna pisma, izrekli kazni v nepravdnih zadevah in ga v primeru odsotnosti nadomeščali. Funcijo svétnikov so leta 1909/1910 opravljali Luka Peternel (1. obč. svétnik), Anton Ažbe (2. obč. svétnik) in Jurij Križnar (3. obč. svétnik).

Odlomki iz občinskih zapisnikov

a) Potek občinskih sej

Potek sej, vrstni red govorcev, vodenje odbornikov na seji, potek glasovanja itd. je določal t. i. »Občinski opravični red«. Seja se je začela z branjem zapisnika, da preverijo, ali bi ga bilo potrebno kaj popraviti. Nato je sledilo razpravljanje o tekoči problematiki. Opravični red je županom priporočal, naj odbornike vnaprej seznani z dnevnim redom, da bi se nanj lahko pripravili. Vsak odbornik je imel pravico o obravnavani zadevi povedati svoje mnenje. Pri tem se je moral držati vrstnega reda razpravljalcev, bistva problematike in primerne govornosti. Na žalost ga je župan sproti opozarjal. Če je bilo takih opozoril le preveč, je smel odborniku vzeti besedo. Sklepe posameznih točk dnevnega reda so zapisovali v zapisnik, ki ga je po končani seji podpisal župan, včasih tudi posamezni odborniki.

Koliko so se odborniki teh določil držali, je seveda drugo vprašanje. Pri javorskih odbornikih je bila največji problem disciplina. Ne le da se posamezniki sej niso udeleževali, tudi govorilo se je večkrat vseprek, tako da pri posameznih točkah sploh niso prišli do konca. Na to pomanjkljivost nas nazorno opozarja naslednji primer:

Predsednik predlaga, naj se na podlagi zakonitih predpisov, drži na sejah strog red, posebno glede vrstnega reda govornikov in mirnega vedenja. Predlaga:

1. *Pri občinski seji se ne sme nikdar govoriti o postranskih stvareh, kot se je do sedaj godilo – da so eni govorili o živini, drugi o kupčiji in tako dalje, ko pa je seja minila, niso vedeli, kaj se je sklenilo.*

2. *Istočasno sme govoriti samo en odbornik, kateremu drugi ne smejo segati v besedo.*

3. *Vsakdo, ki želi govoriti, se mora priglasiti k besedi. Predsednik da potem govorcu besedo po istem vrstnem redu, kot se je priglasil.*

4. *Ako se kateri odbornik tega reda ne bi držal in bi govornika motil in delal šum, tega mora predsednik posvariti. Ako bi trikratno svarilo ne imelo uspeha, naj se seja zaključi in se mora na stroške istega druga seja sklicati. Na sejo se sme na stroške istega poklicati vladnega komisarja.*

Vsi ti predlogi so sprejeti enoglasno. (2. točka; 14. februar 1907)

Nedisciplina je dosegla višek decembra 1909. Zapisnikar je te dogodke takole iztrgal pozabi časa:

Ker se zaradi nereda ne more priti do nikakršnega zaključka, občinski svetovalec Luka Peternel predlaga, da se odbor odpove in naj se izvrše nove občinske volitve. Ves odbor to odobrava. O tem se poroča deželnemu odboru in c. kr. okrajnemu glavarstvu. (3. točka; 5. december 1909)

Na naslednji seji so na predlog okrajnega glavarstva sklenili, da umaknejo sklep o odpovedi od odborništvu, če se nered v bodoče ne bo več ponavljal.

Vsaj dvanajst odbornikov se je moralo udeležiti seje, da je ta veljala za sklepčno. S tem ponavadi javorski odborniki niso imeli težav, čeprav so nekatere posameznike videvali bolj poredko. Temu primeren je spodnji iz leta 1906:

Soglasno se odobri predlog župana, naj se tisti odborniki, ki ne prihajajo k občinskim sejam in za to nimajo pravega vzroka, kaznujejo z globo do 10 K v korist občinske ubožne blagajne. (4. točka; 18. november 1906)

Da pa niso ostali le pri besedah dokazuje naslednji primer:

Glede odbornika T. Kržišnika, Podobeno, ki večinoma ne prihaja k sejam občinskega odbora, se enoglasno sklene, naj se ga kaznuje z globo 10 K, ali pa naj se takoj pismeno pri županstvu odpove odborništvu. (3. točka; 22. september 1907)

S pomembnejšimi sklepi je moral občinski odbor seznaniti bodisi okrajno glavarstvo bodisi deželni odbor ali pa deželno vlado, odvisno od tega, o kakšni problematiki se je odločalo. V naslednjem primeru je šlo za vprašanje odcepitve davčne občine Podobeno in njene priključitve k poljanski občini. V zvezi s tem se nam je ohranil zapis:

Ker se je neresnično poročalo na slavni deželni odbor radi prejšnje seje, se je od strani župana predlagalo, naj se odbornik Urban Pintar za to kaznuje in se ga izključi iz občinskega odbora. Ves odbor temu pritrdi, razen Urbana Pintarja. (1. točka; 5. december 1909)

b) Gospodarjenje z občinskim imetjem

V občinsko imetje je spadalo vse, s čimer so občani skupno razpolagali. Tisti del, ki so ga samo uživali (pašniki, gozdovi, vodnjaki ...) se je imenoval občinski užitek, del pa, ki so ga dajali v zakup v namenom, da od njega kaj iztržijo, je bila t. i. občinska imovina. Davke od občinskega imetja je plačevala občina. Blagajniški posli so bili zaupani županu. Vse prejemke in izdatke je vodil v blagajniškem dnevniku, na podlagi katerega je ob koncu leta napravil zaključni račun. Preden ga je predložil občinskemu odboru v pregled in potrditev, je moral biti 14 dni na ogled občanom. Potrjen zaključni račun so poslali okrajnemu glavarstvu, to pa dalje ministrstvu. Kako uspešno je bilo gospodarjenje javorške občine, najlepše ilustrira tale primer:

Pregledali so se občinski računi za leto 1906, ki izkazujejo:

občinski primankljaj: 1246 K 12 v

ubožni primankljaj: 296 K 12 v

skupaj: 1542 K 24 v

Besedno: en tisoč petsto štirideset in dve kroni 24 helerjev.

Račun se povsem odobri, potrdi in podpiše. (1. točka; 17. januar 1907)

Celotno obravnavano obdobje nam občinski zapisniki izkazujejo velike finančne težave javorske občine. Iz leta v leto so zaključni računi kazali na veliko luknjo v občinski blagajni. Težko situacijo so odborniki reševali z najemanjem kreditov in raznimi nakladami (na pivo, vino, žganje...). Posojilo so ponavadi najemali pri Hranilnici in posojilnici v Poljanah, včasih pa tudi pri posameznikih. Tako jim je v začetku leta 1912 ponudil posojilo zasebnik Franc Peternel. Vsota je znašala 1000 K. Občina se je zavezala, da mu bo denar vrnila z obrestmi 4,5 % takoj, ko se bo v občinski blagajni nabrala potrebna vsota. Prošnja za kredit je postala veljavna šele, ko jo je odobril deželni odbor v Ljubljani.

Zelo zgovoren je tudi naslednji primer:

Pregleda in odobri se po županu sestavljen proračun, ki izkazuje:

stroški: 10139 K 55 v

dohodki: 312 K

primankljaj: 9827 K 55 v

Št. 14.

C. kr. okrajno glavarstvo

^v
Ljubljana

Že lanskoto leto t. j. pri občinski seji z dne 25. januarja 1909. se je sklenilo naslednje:

Občinski odbor zahteva, da se naprosi C. kr. ok. glavarstvo natančni račun v zadevi nove sole v Poljanah za katere že plačujema tri leta in se je plačalo

95 99 K 18 s

nakar je plačalo se je v letu 1909

19 88 " 53.

toraj vsega skupaj je plačanega

115 87 " 71.

več se je plačalo 1195 K 03 v. kot se skazuje

skupni strošek skupino namreč 10392 K 68 v

kot je glavarstvo skaralo z odlokom z dne 21/III - 908

št. 3501. Prepis

Kakor se razvidi iz sklepa občinskega odbora z dne 25/I 1909. se je prosilo, da se napravi natančni račun v zadevi nove sole v Poljanah, ali se je pa naredil omenjeni račun, se ne ve, ker ga sedanjji župan ne namore med akti dobiti. Pomirno se prosi, da bi se dotični račun upostlal županstvu.

Županstvo. Ljubljana 6/I 1910

OPC

Denarščak

Enoglasno se sklene, da se za pokritje primankljaja v prihodnjem letu pobira doklada na direktni davek po 100 %. Ta doklada bo prinesla 4350 K, kar pa je še vedno za 5477 K 55 vinarjev premalo za pokritje računa. Zato župan predlaga, naj se dovolijo pobirati doklade za užitnino in naklade za žganje in pivo.

Po daljšem burnem razpravljanju se je z večino glasov, to je s 14 proti 3, sklenilo, da se na meso, vino in sadni mošt pobira po 25 %. Ta doklada bo prinesla na leto 200 K. Od navadnega žganja naj se dovoli pobirati po 22 vinarjev od hektolitrske alkoholne stopnje, od poslanenega žganja po 10 vinarjev od vsakega litra in od piva po 1 K 40 vinarjev od vsakega hektolitra. Naklada od žganja in piva bo prinesla na leto približno 300 K. Naklado na žganje in pivo se sklene pobirati za dobo 10 let. Z zbranim denarjem se bo poravnal dolg pri Hranilnici in posojilnici v Poljanah, ki je nastal zaradi zidave novih šol v Javorjah, Poljanah in na Malenskem vrhu.

Ker pa se proračun z dokladami ne more povsem pokriti, se enoglasno sklene, da se prihodnje leto pri Hranilnici in posojilnici v Poljanah izposluje posojilo v znesku 4977 K 55 vinarjev. (1. točka; 23. november 1907)

Županovi predlogi o uvedbi naklad na žgane pijače so bili večkrat deležni vroče krvi občinskih odbornikov. Tako tudi v spodnjem primeru:

Župan predlaga, naj se dovoli užitninska doklada na opojne pijače, nakar se je odbor zelo razburil, da se v tej točki ni dalo ničesar sklepati in ne glasovati. (3. točka; 17. januar 1907)

Poleg naklad na različne alkoholne pijače so za pokritje dolga pobirali tudi naklade za neposredne davke. Po zakonu so naklade zadevale tiste občane, ki so plačevali davek. Duhovniki, uradniki, učitelji, vojaški uslužbenci in občani brez imetja so bili teh doklad oproščeni. Vsa leta, razen med prvo svetovno vojno, so pobirali kar 100 % naklado na neposredne davke. Tako je bilo še leta 1914, že v naslednjem letu so jo zmanjšali na 75 %, leta 1918 pa na 50 %.

Občinski odbor je sklenil, da se pobira občinska doklada po 50 %, da se po novem letu plača občinski dolg. (1. točka; 25. november 1918)

Med tiste zadeve finančnega značaja, ki so tudi sodile v delokrog občinskih odbornikov, je spadalo določanje letne plače župana in občinskega sluga. Kot povedo sejni zapisniki, sluga z njo ni bil najbolj zadovoljen. No, vsaj sprva ne. Kako je bilo po letu 1908, pa vir žal ne pove. Po vsej verjetnosti se sluga ni več pritoževal, saj bi ga sicer v zapisnikih gotovo še srečali. Kako je bilo s temi denarci, nam govorita zapisa:

Občinski sluga se pritožuje, da je prikrajšan pri svoji plači, ki da je mnogo manjša od plače njegovega predhodnika. Ta je imel pravico pobirati od vsake dostavljene pošiljke po 35 vinarjev, sedajšnji pa ima pravico le po 20 vinarjev in še to le pri sodnijskih pošiljkah. Tudi ta predlog ni mogel priti do glasovanja, zaradi nereda in vpitja med odborniki. (4. točka; 17. januar 1907)

V zadevi plače občinskemu slugi se enoglasno sklene, da se mu dovoli letno plačilo v znesku 150 K. Vsa druga pristojbina in vročnina, nabrana po slugi, se vlaga v občinsko blagajno. Iz nje se izplača letna plača županu v višini 200 K. (2. točka; 23. november 1907)

Čez dve leti se je županovo gmotno stanje nekoliko popravilo. Zanimiv pa je pogoj, ki so ga odborniki pristavili in pravi:

Sklenilo se je, da dobi župan 250 K letne plače in to pod pogojem, če bo

v resnici kaj koristnega napravil za občino in bo občinske zadeve pravilno izvrševal. (8. točka; 18. april 1909)

Med posle domačega področja je sodil tudi občinski lov. Občine te pravice niso smele same uživati, temveč so jo morale dajati v zakup. Ta ni smel trajati manj kot pet let. Koliko pravic bo posamezni zakupnik imel, je bilo odvisno od obsega zemlje, s katero je gospodaril. Lovska pravica je bila dedna. Lov je bil dovoljen le pravim lovcem, ki so se pri tem morali držati občinskih meja in določil lovskega zakona. Strelno orožje so lahko uporabljali le tisti, ki so imeli za to orožni list. Lov ni bil omejen le na gozdove, ampak je lahko potekal tudi po obdelovalnih površinah, vendar ne v času zorenja pridelkov. Za pravico do občinskega lova je moral zakupnik plačevati lovarino. Ta se je plačevala vnaprej, in sicer vsaj 14 dni pred začetkom zakupnega leta. Za začetnike pa je veljalo, da morajo plačati za dve leti vnaprej. Od te vsote se je ena polovica vzela za polog, druga pa za lovarino prvega leta.

V zapisnikih občinskega odbora se občinski lov omenja dvakrat:

Luka Peternel kot najemnik lova, odstopi lov občini v korist. V ta namen se poleg najemnika odbere še štiri sonajemnike, ki bodo člani lovskega kluba, ki bodo sprejemali plačila in jih oddajali v občinsko blagajno. Člani lovskega kluba so: Luka Peternel, Matevž Demšar (Zapreval), Matevž Kržišnik (Zg. Rovan), Janez Stanonik (Gabrška gora) in Janez Gantar (Malenski vrh). Najemnino, ki jo je Luka Peternel za lov že plačal, se povrne. Dovolj se mu tudi, da sme lov brez kake odškodnine zase izvrševati. (7. točka; 14. februar 1907)

Na ukaz in poročilo c. kr. okrajnega glavarstva v Kranju z dne 5. oktobra 1911, št. 22646, radi najema lova občine Javorje, občinski odbor Javorje enoglasno dovoljuje Luku Peternelu, Javorje 9, podaljšanje lova za pet let in sicer od 1. decembra 1911 do 30. oktobra 1916, proti plačilu 40 K letno. Dovoljenje velja v davčnih občinah Dolenčice, Podvrh in Zgornja Ravan. (1. točka; 8. november 1911)

c) Skrb za občinske ceste

Avstro-Ogrska je razlikovala državne, deželne, okrajne in občinske ceste. Za občinske so veljale tiste, ki so med seboj povezovalе posamezne občine, znotraj občine pa tiste, ki so povezovalе posamezne kraje in se niso štele za zasebne. Skrb za občinske ceste je bila prepuščena občinam samim in je obsegala tako izgradnjo novih kot tudi popravilo že obstoječih. Pri tem je gospodarski odsek določal, katere poti se bodo gradile oziroma popravljale ter kdaj in kdo je dolžan priti na »občinsko tlako«. Od občinske tlake se je dalo odkupiti z denarjem. Znesek je bil odvisen od tega, ali bi bil poklicani dolžan opravljati tlako »peš« ali »s konjem«. Od tega je bila odvisna tudi kazen, ki je doletela vsakogar, ki se cestnih popravil iz neupravičenih razlogov ni udeležil. Takšen prekršek so leta 1911 kaznovali z globo treh kron na dan, če pa bi taka oseba morala priti na tlako s konjem, je bila kazen še za štiri krone višja. Kako so postopali v takšnih primerih, nas seznanja naslednji zapis:

V zadevi občinskih potov sklene se soglasno, da popravilo občinskih potov izvršuje vsaka vas zase. Vso skrb za popravilo potov prevzame dotični občinski odbornik, kateri ima dolžnost in pravico, da določi posameznikom,

koliko dela morajo opraviti. Ako bi pa kateri ne hotel opraviti odkazanega dela, naj se za istega drugi delavec najame, katerega mora plačati tisti, ki dela ni hotel izvršiti. Če je potrebno, ima občinsko predstojništvo pravico plačilo izterjati. Večja popravila in predelavo potov mora pa občina izvrševati, tako kot govori točka 6. Kar se pa tiče potov od vasi Volča do občine Poljane, mora vsa dela in popravila sama občina prevzeti. (5. točka; 18. marec 1906)

Popravilu poti in mostov so Javorci posvečali dobršen del občinskih sej. Zapisniki nam ne odkrivajo le njihove organiziranosti pri izvrševanju tovrstnih opravil, temveč nas včasih opozarjajo tudi na samovoljo posameznikov, kot npr. v primeru:

Glede brvi pod vasjo Podobeno, ki je sedaj z mostom nadomeščena, terja Tomaž Kržišnik po advokatu 45K odškodnine. Kot se je izrazil na seji, zahteva povračilo za brv pod Koželjevcem samo zato, ker je bil obsojen povrniti preveč zaračunano plačo za čas svojega županovanja. Odločno priznava, da steza, na kateri stoji brv, ni nikakršna občinska pot in da so za napravo zdajšnjega mostu prispevali vsi domačini Podobena in Dolenčič, kar kaže na to, da njegova terjatev ni upravičena. Nato se preide k glasovanju, nakar se je vsak odbornik posebej izrazil, da se povračilo ne dovoli in to iz sledečih razlogov:

- 1. ker se dokaže, da so udeleženci za to brv oziroma zdaj most po svoji dolžnosti prispevali več kot bi bila stala brv,*

- 2. ker je ta steza le za nekatere v občini potrebna,*

- 3. ker je v občini mnogo enakih brvi in jih brez ugovorov oskrbujejo tisti, ki jih rabijo,*

- 4. kakor se je izrazil in je zgoraj rečeno – da zahteva povračilo le vsled nekega maščevanja do občine, ker je moral povrniti preveč zaračunano župansko plačo,*

- 5. ker je to brv delal brez nujne potrebe in brez vprašanja ali odobrenja občinskega odbora in to že pred šestimi leti. Te gradnje občina sigurno ne bi prevzela na svoje stroške. (1. točka; 27. maja 1906)*

Ker se je občina neprestano srečevala s hudimi finančnimi težavami, se je le nerada odločala za pokrivanje cestnih stroškov. V blagajno so segli le, če je bila pot širšega družbenega pomena, drugače pa so stroške naprtili tistim posestnikom, ki so jo uporabljali. Kdaj pa kdaj je prevladala tudi salomonska odločitev, kot npr. v naslednjem primeru:

Predlog župana, da bi se občinska pot, ki poteka iz vasi Volča proti vsem Lovsko brdo, Malenski vrh, Jazbine in Žetina, v dveh zelo hudih in lužnatih klancih preložila na zemljišču Antona Kokalj, Volča št. 10. Dovolj se soglasno, pod pogojem, da prevzamejo vsa dela na svoje stroške posestniki, ki to pot rabijo, odkup zemljišča pa prevzame občina.

Ta sklep velja tudi za druga občinska pota, ki bi se v večji meri popravljala.

Ta sklep se opira na to, da občina nima denarnih sredstev, da bi mogla delo plačevati, posestniki pa lahko v svoji bližini to delo brez občutnega bremena izvršijo. (6. točka; 18. marec 1906)

Pri prevažanju lesa so veljale dodatne obveznosti:

Ako kdo proda svoj les in ga prevaža po kopnem, mora prispevati z delom ali plačilom za popravilo poti. Nekaj mora prispevati tudi kupec lesa.

Vsak odbornik je zavezan v svojem okolišu za popravilo poti skrbeti, ne

da bi moral hoditi župan ogledovati. Da se bo pa od odbornikov lažje nadzorovalo, dalo se bo pri farnih cerkvah oklicati, da se mora dotičnega odbornika ob popravljanju potov ubogati. Ako pa kdo ne bi hotel ubogati odbornika in ne bi hotel popravljati poti, najelo se bo na istega stroške drugega delavca. (5. točka; 9. februar 1910)

d) Varstvo oseb in lastnine

Varstvo oseb in lastnine je zajemalo vse tiste določbe, ki so občane in njihovo imetje varovale pred nepridipravi. Mednje so po tedanjih merilih sodili vsi tisti, ki so se brez stalnega bivališča in zaslužka potikali naokoli. V ta namen so okrajna glavarstva izdajala popotne liste, izkaznice in karte, županstva pa poselske in delavske bukvice. Ne ene ne druge se v javorskih zapisnikih med leti 1906 in 1918 ne omenjajo, čeprav so jih takratni župani gotovo izdajali.

Že sredi preteklega stoletja je bilo uvedeno tudi t. i. zglaševanje oseb. Za vodenje »tujskih knjig« so ponavadi zadolžili kar krčmarje ali gostilničarje. Ti so imena tujcev, ki so pri njih prenočili, zapisovali v knjige, potem pa o tem obvestili še župana.

Za delomrzneže, klateže, vlačuge in izpuščene kaznjence, ki so se zdeli nevarni, je zakon dopuščal možnost odгона. Takšno osebo so najprej temeljito izprašali in napravili zapisnik. O izgonu je nato odločal ali župan sam ali po posvetu z okrajnim glavarstvom. Odgon je potekal na podlagi odgonske razsodbe in šele potem, ko so že natanko vedeli, kje ima odganjanec domovinstvo. Osnovne stroške odгона so krile občine odgonskih postaj, vse dodatne pa odganjanec sam oziroma njegova domovinska občina. Spodnji primer sicer bolj sodi k domovinskim zadevam, a ga zaradi omembe odгона navajam kar na tem mestu:

V zadevi Gregorja Tavčar, p. d. Zaklančarjev, se občinski odbor enoglasno izreče, da se tujim občinam prepove izdajati mu podporo, marveč se ga odgonskim potom v domačo občino odpošlje. Dosedaj za njega izdana vsota, naj se izterja od njegovega očeta, kateri ima še zadostno premoženje, da to povrne. (4. točka; 27. maj 1906)

e) Domovinstvo

Navedeni primer nas uaja v novo poglavje, kjer bo govora o domovinstvu in pravicah, ki so iz njega izhajale. Glede domovinstva so nekdaj veljala povsem druga pravila kot danes, ko je ta pojem predvsem čustveno obarvan in ga je v njegovi nekdanji vsebini do neke mere zamenjal pojem državljanstva.

Prebivalstvo neke občine se je v stari Avstriji delilo na prave občane in zunanje prebivalce občine. Pravi občani so se delili dalje na domovince in nedomovince. Domovinci so bili tisti, ki so imeli v občini domovinsko pravico in za katere je bila občina dolžna skrbeti v primeru obubožanja. Nedomovinci v občini niso imeli domovinske pravice, so pa v njej plačevali davke in s tem posredno pomagali gospodariti. Zakon jih je imenoval delézniki in jim je dajal pravico voliti in biti izvoljen v tej občini. Vsi drugi živeči v občini so bili njeni zunanji člani. Ti v občini niso imeli domovinske pravice, niti

niso plačevali davkov, so pa smeli v njej živeti, dokler se niso prekršili proti zakonu.

Domovinsko pravico je bilo mogoče dobiti z rojstvom, poroko (žene), s sprejemom v domovinstvo in z opravljanjem uradniške službe. Domovinstvo zakonskih otrok se je določalo po očetu, nezakonskih po materi. Državni uradniki so imeli domovinsko pravico tam, kjer so opravljali uradniško službo, vojaki pa v tisti občini, kjer so imeli domovinstvo pred odhodom v vojaške vrste.

Kot dokaz domovinstva so občine na željo stranke izdajale domovinske liste.

Prošnjo za spremembo domovinstva je morala vložiti tista občina, v kateri je imel prosilec domovinsko pravico. Občanom, ki so povzročali same težave, so se vse občine rade volje odrekale, vendar tudi tiste, ki naj bi jih sprejele, niso bile tako naivne, da se o njih prej ne bi prepričale. O sprejemu je odločal občinski odbor na podlagi mnenja, ki ga je imel o prosilcu. Včasih je bil sprejem povezan s pogojem, kot npr.:

Prošnji občine Oselica za sprejem Martina Miheliča v tukajšnjo občinsko zvezo, se ugotovi, zahteva pa se povračilo stroškov, ki so nastali v času njegove bolezni do dneva vložitve prošnje v tukajšnjo občinsko zvezo. (3. točka; 23. november 1907)

Previdnost ob sprejemu v domovinsko občino je bila potrebna predvsem zaradi finančnih bremen, ki bi nastala v primeru prišlekovega obubožanja. To je bilo dostikrat povezano z neurejenim življenjem, pijančevanjem, kartanjem itd. Tako je bilo tudi v sledečem primeru:

Prošnja Občine Trata, naj se sprejme njihov tukaj bivajoči občan Franc Vončina v tukajšnjo občinsko zvezo, se zavrne iz vzroka, ker je velik pijanec in se je morala njegova družina ubožno oskrbovati. (3. točka; 18. november 1906)

f) Skrb za ubožce

Z domovinsko pravico je bila tesno povezana skrb za občinske ubožce. Zakon je občinam nalagal dolžnost njihovega preživljanja v primerih, ko ti niso imeli nobenih sorodnikov, ki bi skrbeli zanje. Seveda k občinskim ubožcem niso štel kar vsakogar, ki mu delo ni dišalo in mu je bilo potikanje naokoli in beračenje prijetnejše opravilo. Omejena finančna sredstva so tudi tu poskrbela, da so med občinske ubožce spadali res samo tisti, ki se zaradi onemoglosti in obubožanja niso mogli sami preživljati, niso pa imeli nikogar od svojih oziroma so bili ti prerevni, da bi jih lahko preživljali.

Kot dokaz ubožstva so županstva izdajala ubožne liste, s katerimi so potrjevala, da imenovani nima nikakršnega premoženja in nobenega sorodnika, ki bi zanj moral skrbeti.

Občine so bile dolžne pomagati tako svojim kot tudi tujim siromakom na svojem ozemlju. Dajati so jim morale osnovno zdravniško pomoč, hrano, obleko itd. V primerih, ko je šlo za tuje ubožce, so morale vse nastale stroške povrniti pristojne domovinske občine. Vse seveda zelo nerade. Tudi javorska občina ni bila v tem oziru nobena izjema, kar je lepo vidno iz zapisa:

Glede stroškov v znesku 391 K in 80 vinarjev, ki so nastali zaradi oskrbe Elizabete Mrak, bivajoče na Dunaju, odbor sklene:

Ker nam ta oseba ni bila znana in ker se tudi od njene rodbine ni pri

tukajšnjem županstvu nikoli nihče zglasil za pomoč ali podporo, se občinski odbor obrača na c. kr. okrajno glavarstvo, da posreduje pri sprejemu te osebe v občinsko zvezo na Dunaju. (1. točka; 30. julij 1911)

Za vzdrževanje ubožcev so bile po občinah ustanovljene ubožne blagajne. Denar vanje se je stekal od oporok, glob, prostovoljnih prispevkov itd. Na Kranjskem so občinske ubožne blagajne vodili: župnik, župan in dva občana. Vodstvo je odločalo, kdo se šteje za ubožca in kdo ne, izdelovalo zaključni račun, določalo vrstni red preživljanja ubožcev, ki so hodili od hiše do hiše ipd. Njihove sklepe so potrjevali občinski odborniki. O preživljanju občinskih ubožcev je na javorskih sejah večkrat tekla beseda. Tako npr.:

Na občinski seji se je sklenilo, naj hodijo občinski reveži po vsej občini in da jih mora vsak posestnik preživljati nekaj dni, ne pa z denarjem odpravljati. Vsak posestnik mora od treh kron direktnega davka preživljati reveža en dan. Kdor bi pa ne maral preživljati reveža, pa mora plačati vsak po eno krono na županstvu. (11. točka; 18. april 1909)

Življenje prenekaterega ubožca se je končalo kaj klavarno. Nekatere je pobrala pijača, druge jetika, tretje huda zima. Če se je le dalo, so občine skušale oddati ubožce v deželno bolnišnico, še večkrat pa v hiralnico. Tako je bilo tudi v primeru Franca Mraka:

Radi Franca Mraka, ubogega, sedaj živečega pri Jakobu Demšarju na Volči se sklene, da gre po občini ter da ga mora vsak gospodar od vsakih treh K direktnega davka živeti po en dan, od šestih K dva dni itd. Ako bi mu pa ne ugajalo, se ga odda najprej v deželno bolnišnico; ako bi pa tam ne zamogel biti, dovoli odbor, da sme iti tudi v hiralnico. (6. točka; 19. september 1909)

Kako so se domovinske občine branile svojih ubožcev in jih sprejele šele, ko ni bilo nikogar več, kateremu bi jih naprtile na ramena, kaže primer:

Glede Elizabete Mrak in Tereze Miklavc se sklene, naj se pripeljeta z Dunaja in naj se čimprej oddata v deželno bolnišnico v Ljubljani. Ako bi jih pa deželna bolnišnica ne sprejela, naj se pošljeta v domovinsko občino Javorje. (5. točka; 2. april 1911)

g) Skrb za sirote

Občinskega varstva so bili deležni tudi sirote in zanemarjeni otroci. V ta namen so po občinah volili občinske sirotinske svete. Javorci so se leta 1906 odločili, da se v svet imenuje celoten občinski odbor, ker so bili v njem zastopani predstavniki vseh vasi in bi tako najlažje spremljali problematiko na terenu. Kakšno je bilo to stanje, vir ne pove. Po vsej verjetnosti povsem običajno, drugače bi mu odborniki posvečali več pozornosti. O finačni podpori sirotam zapisnik govori samo dvakrat. V obeh primerih gre za sirote pokojnega Fr. Uršiča. Prvič se omenjajo leta 1907, ko je deželni odbor sporočil občini Javorje, da je dolžna skrbeti zanje. Javorci so bili mnenja, da ni tako in da je občina Trata (Gorenja vas) tista, ki je dolžna dajati otrokom podporo. Tja naj bi bil njihov oče domovinsko pristojen. Niso pa zanikali, da je njihov dedek leta 1896 pridobil domovinstvo javorske občine. Kako so se stvari odvijale dalje, iz zapisnikov ni povsem razvidno, vsekakor pa so Javorci potegnili krajši konec, kar nam dokazuje zapis:

Podporni stroški za otroke Fr. Uršič v znesku 470 K se morajo nemudoma na mestni magistrat v Ljubljano poslati. Ker pa občina Javorje nima v

občinski blagajni nič premoženja, bo za pokritje teh stroškov treba najeti posojilo. (1. točka; 3. marec 1912)

Obstajale pa so še druge vrste sirot, takšne, ki so imele starše, pa ti zanje niso mogli primerno skrbeti. Naslednji primer opozarja prav nanje.

Glede prošnje Matija Mrak, stanujočega na Gor. Dobravi, se sklene, da se mu denarna podpora ne odobri, pač pa se mu dovoli po domači občini pobirati potrebni živež za otroke. (2. točka; 27. september 1908)

Občinski možje so že morali imeti razlog, da so se odločili tako, kot so se. Vprašanje je, kam bi se sicer izgubil podarjeni denar.

h) Ženitovanske zglasnice

Ženitovanske zglasnice so bile na Kranjskem z zakonom uvedene že leta 1832. Zglasnice, ki so jih izdajali župani, niso imele moči dovoljenja, ampak so bile uvedene le zaradi boljšega pregleda sklepanja zakonskih zvez. Ob izdaji zglasnice je moral župan napraviti poseben zapisnik, v katerega je tako kot na zglasnico navedel osnovne podatke ženina in neveste (ime, priimek, bivališče, župnijo in starost) in zabeležiti višino takse. Ta ni smela biti višja od uradno predpisane, čeprav so občine želele včasih iztržiti tudi kaj več. Tako kot npr. v primeru:

Janez Gantar predlaga, naj se ženitovanske zglasnice povišajo od 10 na 15 K. Meni, da so sedaj razmere vse druge kot so bile pred 15 leti. Zaslužek in denarna sredstva so povsod višja, zato je vmesno tudi ženitovanske zglasnice povišati. Predlog je bil po kratki debati sprejet z večino glasov. (7. točka; 18. marec 1906)

Točko 7 je deželni odbor 30. aprila 1906 zavrnil kot neveljavno, ker ni bila v skladu z njegovim odlokom z dne 15. junija 1880, št. 3105. Po tem odloku je bila kot najvišja dovoljena taksa za ženitovanske zglasnice dovoljena višina 10 K.

i) Skrb za lepo vedenje

Da je imela beseda morala pred desetletji mnogo večjo težo kot danes, ne gre posebej poudarjati. Toda svet se vrti dalje in ob tem neprestano spreminja in dandanes si kar ne moremo predstavljati razigranega plesa brez živahne glasbe. Še ob začetku tega stoletja pa so prenekateri »dušebrižniki« videli v njem izvor pregrehe in zla. Zato so bile oblasti pri izdaji godčevskih dovoljenj kar se da stroge. Javorci pri tem niso v ničemer izstopali. Takole so zapisali leta 1906:

V zadevi godbenih dovolil (licenc) sklene se soglasno za vsakega godca po 40 vinarjev.

– *V krajih, kjer se vrše cerkveni shodi, se za ples ob nedeljah in zapovedanih praznikih popolnoma prepove izdajati godbeno dovolilo.*

– *Za odprtje krčm čez policijsko uro plačati je vsakikrat po 3 K.*

Ti sklepi so se sklenili z ozirom na to, da se kolikor mogoče omejijo ob nedeljah in praznikih razni nepotrebni plesi, pri katerih se navadno zapravlja zaslužek celega tedna, na katerih se dosti pobojev dogaja in veliko škode v нравstvenem oziru trpi.

Ako bi se kljub temu plesalo brez dovoljenja, naj se po enkratnem svarilu dovoli kazen 10 K pobirati.

Volče od vsakega oglednega lista po 10 vinarjev. Obenem se prosi c. kr. okrajno glavarstvo, da dovoli izdajo živinskih potnih listov tudi odbornikoma Luku Peternelu iz Javorij in Janezu Gantar iz Malenskega vrha. Peternel bi izdal živinske potne liste za vasi Javorje, Murave, Dolenčice, Podvrh, Četena Ravan, Zaprevel, Mlaka, Jarčje in Krivo brdo, Spodnjo in Zgornjo Žetino, Janez Gantar pa za vasi Malenski vrh, Zgornja in Spodnja Ravan, Jazbine, Jelovica, Zgornja in Spodnja Žetina, ki so le uro in pol vstran od poti proti Hotavljam in Žirem. (3. točka; 18. april 1909)

Dve leti kasneje je bilo treba za živinski potni list odšteti precej več. Takole pravi zapisnik:

Prebral se je odlok deželnega odbora, da se po novem od prosilca za živinski potni list zahteva 24 vinarjev in sicer: za ogledni list 10 vinarjev, izdajatelju živinskega potnega lista 10 vinarjev in za občinsko blagajno 4 vinarje. (2. točka; 17. januar 1911)

k) Šolstvo¹²

Ozemlje občine Javorje je sodilo pod tri šolske okoliše: Javorje, Malenski Vrh in Poljane. V prvega so spadale vasi v osrednjem in vzhodnem delu občine, pod drugega vasi na zahodu in pod tretjega kraji v k. o. Podobeno. V vseh treh šolskih okoliših so na začetku stoletja stekle priprave na gradnjo novih šolskih poslopij. Javorci so šolo gradili v letih 1904/5 in so zanjo porabili 13.000 K. Dela je prevzel Janez Peternel iz Murav. Poleg tega velikega izdatka so morali prispevati še dobro tretjino (ok. 10.000 K) za izgradnjo šole v Poljanah in podobno se jim je obetal tudi glede šole na Malenskem Vrh. Tamkajšnja šola je leta 1905 ustanovil deželni šolski svet. Ker na Malenskem Vrh zanje niso imeli ne stalnega učitelja niti ne ustreznih prostorov, je vse do leta 1911 delovala kot ekskurenda (podružnica) poljanske šole. Pouk v njej je vodil učitelj Lovro Perko, ki je dvakrat tedensko prihajal iz Poljan. Novonastali krajevni šolski svet je skušal pomanjkljivosti čimprej odpraviti in zagotoviti pogoje za ustanovitev redne enorazredne ljudske šole. Pod vodstvom župnika Jerneja Ramovša so že leta 1905 začeli s pripravami na začetek gradnje, ki bi po predračunih stala 18.000 K. Dogovorili so se, da za potrebe enorazrednice popolnoma adaptirajo hišo na Malenskem Vrh št. 7, last Janeza Gantarja. Z izbrano lokacijo pa se niso povsem strinjali vaščani Čabrač, Volake in Suše, ker je bila zanje preveč oddaljena in pozimi težko dostopna. Kot začasno rešitev so jim okrajne šolske oblasti sprva predlagale t. i. hribovsko šolo, leta 1912 pa so jih prešolali v osnovno šolo na Trati – Gorenji vasi. S tem so nekoliko razbremenili prezasedeno šolo na Malenskem Vrh, ki je vsa ta leta delovala v najetih prostorih že omenjene stanovanjske hiše. V njih jo srečamo še sredi 30. let, čeprav so, kot nam kaže spodnji zapis, že leta 1907, nabirali denarna sredstva za novo šolsko poslopje.

Prebere se dopis deželnega odbora z dne 24. januarja 1907, št. 1071, naj se za potrebe šole v Malenskem vrhu v letu 1907 postavi v proračun znesek 865 K 07 vinarjev namesto 150 K.

Občinski odbor je po dolgem razpravljanju enoglasno sklenil, da pri najboljši volji ni mogoče dovoliti zahtevane vsote 865.07 K, ker občinska doklada po 100 % že tako ne pokrije drugih zahtevanih stroškov in izkazane dolga. Občinski dolg iz preteklih let znaša 1542.24 K, za šolo v Poljanah pa bo potrebno v dveh letih pokriti znesek 10157.28 K.

Kakor je razvidno, je občina že sedaj prezadolžena in zato brez izdatne podpore ne more prevzeti novih večjih stroškov.

Zato se občinski odbor izreka, naj se blagovolijo upoštevati dane olajšave vsled odredbe ministrstva za uk in bogočastje z dne 27. julija 1878, št. 12123. Tembolj pa tudi zato, ker ima občina za šolo v Malenskem vrhu na razpolago privatno hišo, v kateri se že sedaj nahaja šolska soba. Hiša je v prav dobrem stanju in krita s škodlami in se zamore z malimi stroški prirediti v dobro šolsko poslopje, ki bo popolnoma ustrezalo šolskim potrebam, kakršne so v naših tako visokih hribih, kjer ni mogoče obiskovati šole vsak čas.

Dovoli naj se olajšava vsaj za toliko časa, da občina plača sedanje dolgove že zgrajene šole v Javorjah in sedaj pričete šole v Poljanah.

Razen tukaj izkazanih dolgov mora občina prispevati k izgradnji novega zvonika pri farni cerkvi v Javorjah.

Nadalje sklene občinski odbor, da se za izkazani primanjkljaj pri domači poljanski posojilnici vzame posojilo po 4 in pol % obrestni meri.

Iz zgoraj navedenih razlogov se prosi slavni deželni odbor v Ljubljani, da se odobri sklep občinskega odbora z dne 18. novembra 1906 o pobiranju občinske doklade po 100 %. (1. točka; 2. februar 1907)

Skrb za financiranje in nadzor nad vzgojo učencev ljudskih šol sta bila po zakonu zaupana krajevnim šolskim svetom. Ustanavljali so jih povsod tam, kjer so bili sedeži šol. V Javorjah se prvič omenja leta 1902. Dolga leta mu je predsedoval Jernej Jelovčan. Krajevni šolski svet sta poleg predsednika in njegovega namestnika sestavljala še dva člana in dva njuna namestnika.

V krajevni šolski svet Javorje se z večino glasov izvolijo: Jernej Jelovčan iz Murav, Jurij Križnar iz Delnic, Anton Kokal iz Mlake, Janez Peternel iz Gorenje Žetine in Matevž Kržišnik iz Zgornje Rovni. (1. točka; 8. november 1908)

Enotne ljudske šole so bile na Kranjskem uvedene z zakonom iz leta 1873. Šolska obveznost je veljala za vse otroke od 6. do 14. leta starosti, ki so živeli v določeni oddaljenosti od šole. V krajih z manjrazrednimi šolami je šolska obveznost trajala do dopolnjenega 12. leta starosti, nato pa so še dve leti obiskovali ponavljalno šolo. Ta je v Poljanah potekala samo v zimskih mesecih in to ob četrtkih, ko za druge učence ni bilo rednega pouka. Učni jezik v eno-, dvo- in trirazrednicah je bil le slovenski, pri štirirazrednicah pa so z nemščino začeli že v tretjem razredu. Od tod tudi odločitev:

Glede širitve trirazredne šole v Poljanah v štirirazrednico se z večino glasov sklene, naj se trirazrednica razširi s paralelko. Štirirazrednica ni priporočljiva, ker bi potem postal nemški pouk obligatni že v tretjem razredu in ker je vsaj 80 % otrok takih, da jim nemški jezik ne bi nič koristil. (3. točka; 25. januar 1909)

Žal jim ni uspelo. Leta 1911 so poljansko šolo razširili v štirirazrednico, v tretji in četrti razred pa kot učni jezik uvedli tudi nemščino.

1) Obrtni listi

Avstro-Ogrska je razlikovala med obrtni, za katere je bilo potrebno pridobiti obrtno dovoljenje okrajnega glavarstva, in takšnimi, za katere je zadostovalo le posebno naznanilo. Med slednje so sodile tudi gostinska, dimnikarska, gradbena, kovaška in konjederska obrt. Pravico do opravljanja

teh storitev so podeljevale kar občine same in je veljala le na njenem teritoriju. Tako je bilo tudi v spodnjih primerih:

Občinski odbor enoglasno izreka dovoljenje za gostilno Jakobu Demšarju iz Volče št. 3. Meni, da je gostilna neobhodno potrebna, ker ni v celem okolišu nobenega prostora, kjer bi se tujec z živino mogel ustaviti in prenočiti. Za take zadeve ima edino imenovani prosilec primerne prostore. (1. točka; 22. september 1907)

Občinski odbor je enoglasno sklenil, da se Janezu Peternelj, Murave 5, podeli obrtni list za kovanje, ker morajo sedaj konje goniti po dve uri daleč do kovača. (4. točka; 16. november 1913)

m) Delitev občine

O delitvi občine so prvič razpravljali leta 1909. Odbor se je strinjal, da se davčna občina Podobeno odcepi in priključi k občini Poljane. Ločitev so priporočali predvsem iz naslednjih razlogov: ker je omenjena davčna občina spadala pod poljanski šolski okoliš in pod poljansko župnijo in ker bi odpadel dobršen del stroškov, povezanih s popravilom tamkajšnjih poti. Sklenili so, naj se delitev izvede po farnih mejah poljanske in javorske fare. Ker pa jih je zakon omejeval pri odločanju o teritorialnih spremembah, so morali počakati na dovoljenje deželnega odbora. Vmes pa so se začele stvari zapletati:

V tukajšnji občini z njeno delitvijo niso zadovoljni iz treh vzrokov in sicer:

- 1. Se ni upoštevalo splošno mnenje občanecv glede delitve.*
- 2. Se ni posvetovalo nič glede dolgov občine Poljane, za kar je zainteresirana davčna občina Podobeno.*
- 3. Prošnja Urbana Pintar je drugače spisana, kakor se je pri posvetovanju sklepalo.*
- 4. Občinci so le za tako delitev po farnih mejah, kakor se je pri posvetovanju sklenilo.*
- 5. Da se vsa delitev brezplačno izvrši.*
- 6. Da občinci davčne občine Podobeno ne bodo oškodovani radi dolgov, ki jih imata že sedaj občini Poljane in Javorje.*
- 7. Da mora občina Poljane preje izkazati, koliko dolga ima.*

Z večino glasov se sklene, naj zaenkrat ostane vse po starem in so odborniki zoper ločitev. (1. točka; 13. marec 1910)

Sredi poletja so se s prošnjo, da ostanejo občinske meje nespremenjene, obrnili na deželni odbor v Ljubljano. Žal prepozno, ker je deželna vlada že 11. februarja razglasila odcepitev davčne občine Podobeno in njeno priključitev k Poljanam.

Verjetno iz istih razlogov so dve leti kasneje razpravljali še o odcepitvi JZ dela občine, do česar pa ni prišlo. Ohranil se nam je le zapis, ki spominja na to zamisel in pravi:

Občinski odbor enoglasno izreče, da se vasi Malenski vrh, Jazbine, Zgornja Ravan, Dolenja Ravan in Jelovica priklopijo k občini Poljane in sicer po farnih mejah; torej ostaneta št. 3, vulgo Fortunc, in št. 4, vulgo Brezar, še v naši fari. (1. točka; 12. maj 1912)

n) Železnica

Trst je v času habsburške monarhije veljal za njeno glavno luko in pomembno okno v svet. Z zaledjem sta ga povezovali dve železniški progi: t. i. južna železnica (Ljubljana–Postojna–Trst) in bohinjska proga. Ker nobena ni izpolnila pričakovanj tržaških trgovskih krogov in ker sta bili iz strateških razlogov obe ranljivi na več mestih, so v začetku tega stoletja zaživele ideje o tretji povezavi s Trstom. Nova železniška proga bi tekla preko osrednjega dela slovenskega ozemlja in povezala med seboj Polzelo, Kamnik, Kranj, Škofjo Loko, Žiri, Godovič, Razdrto, Sežano in Trst. Poleg kamniške variante je obstajala še domžalska, ki pa Škofje Loke in Poljanske doline ni vključevala. Od tod tudi pogoj, ki so ga odborniki postavili v spodnjem zapisu:

Sklene se, da se da podpora za železnico Polzela–Žiri, če se bodo tako odločila tudi druga županstva v Poljanski dolini in ako se bo železnica gradila skozi Poljansko dolino. (2. točka; 3. julij 1910)

Priprave na novo železniško progo so tekle zelo intenzivno in vanje so se vključila tudi županstva v Poljanski dolini. Žal pa dlje od samih priprav niso prišli, ker se je nevarno približevala prva svetovna vojna.

Navedeni primeri skušajo z besedo svojega časa orisati vlogo neke povsem običajne podeželske občine, razvlečene po planotah v osrčju Loškega pogorja. Odsevajo problematiko, ki je pestila tedanje Javorce in okoličane, ki pa ni bila značilna le zanje. Podobne primere bi našli tudi pri drugih občinah na začetku tega stoletja. Seveda je pri izbiri treba upoštevati vrsto dejavnikov: od lege, gospodarskih dejavnosti, s katerimi so se njeni prebivalci ukvarjali, do rodnosti tal, gostote prebivalstva ipd., ki so vsak po svoje odločilno vplivali tako na usodo celotne občine kot tudi na usodo njenih posameznikov.

O p o m b e

¹ Sergij Vilfan, Soseske in druge podeželske skupnosti, *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*, 2. del, str. 10–58, Lj. 1980; Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 567 str., Lj. 1961; Jože Žontar, Občinski red za Kranjsko leta 1866, *Zbornik ob 90 letnici arhiva*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, *Viri in razprave* 8, Lj. 1988, str. 88–103; *Zgodovina Slovencev*, Lj. 1979, str. 458–460.

² *Deželni vladni list 1850*, zakon št. 92, str. 57–60.

³ *Deželni vladni list 1854/I*, zakon št. 56, str. 245–250

⁴ Jože Žontar, n. d., str. 102.

⁵ Občina Zminec je bila do leta 1866 samostojna, potem do leta 1897 vključena v meje občine Škofja Loka, nato pa do leta 1945 ponovno samostojna.

⁶ *Leksikon občin za Kranjsko*, Dunaj 1906, str. 58.

⁷ Ob popisu 1880 je v občini Javorje živelo 1597 ljudi (771 moških in 826 žensk).

⁸ *Special Orts-repertorium von Krain*, Dunaj 1884, str. 44.

⁹ Pod župnijo Javorje sta spadali le podružnici v Četeni Ravni in na Jarčjem Brdu, ostale tri so spadale pod župnijo Poljane.

¹⁰ France Planina, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, Škofja Loka 1972, str. 110–111.

¹¹ Anton Globočnik, *Nauk slovenskim županom*, Lj. 1893, str. 3–4.

¹² Pri tem poglavju je bila poleg arhivskega gradiva uporabljena še naslednja literatura: Andrej Vovko, *Iz zgodovine osnovne šole v Poljanah, Loški razgledi* 28/1981, str. 232–244.

Zusammenfassung

EINIGE INTERESSANTHEITEN AUS PROTOKOLLEN DER GEMEINDE JAVORJE (1906 – 1918)

Die Gemeinde Javorje wurde zwischen 1866 und 1869 gegründet. Sie gehörte zum Gerichtsbezirk Škofja Loka und zur Bezirkshauptmannschaft Kranj. Wegen ihrer Lage unter Blegoš, Koprivnik, Mladi und Stari vrh, wird sie unter Berggemeinden eingereiht. Anfangs umfaßte sie das Gebiet der Katastergemeinden Dolenčice, Podobeno, Podvrh und Zgornja Ravan. Im Jahr 1910 wurde sie durch die Abtrennung der Katastergemeinde Podobeno um ein Drittel kleiner.

Um die Jahrhundertswende zählte die Gemeinde Javorje 1615 Einwohner, die in 23 Dörfern und Weilern lebten. Alle waren Katholiken und alle führten als Umgangssprache Slowenisch an. Sie beschäftigten sich mit Viehzucht, Ackerbau und Forstwirtschaft.

Das Gemeindegesetz aus dem Jahr 1849 brachte den Gemeinden Selbstverwaltung. Für das Ausführen des sogenannten eigenen Wirkungskreises der Gemeinde sorgte der 18-köpfige Gemeindeausschuß, der aus seiner Mitte den Bürgermeister und drei Gemeinderatsherrn wählte. Der Gemeindeausschuß verwaltete mit den Gemeindevermögen, bejahte Schlußabrechnungen, nahm Kredite auf, sorgte für den Straßenbau und ihre Erhaltung, Personen- und Privateigentumsschutz, für Armen, Waisen, Gesundheit von Menschen und Tieren, Schulangelegenheiten usw. Die Gemeinden gaben verschiedene Dokumente aus, z. B. Gesindebücher, Arbeitsbücher, Heiratsanmeldescheine, Heimatscheine, Armutszeugnisse, Gewerbescheine, Musikantenerlaubnisse usw. Über all das ist die Rede in den Gemeindeprotokollen, die seit 1906 erhalten geblieben sind. Im vorliegenden Beitrag werden nur einige der typischsten Punkte, die sich bis 1918 auf Tagesordnungen der Gemeindesitzungen gereiht hatten, veröffentlicht und komentiert.